

telji i predsjednici hrvatskih kulturnih i znanstvenih ustanova, voditelji lektorskih službâ državne televizije i radija.

Sjednicu je otvorio predsjednik Odbora Petar Selem. Pozvana su predavanja održali Milan Moguš, Mislav Ježić (koji je pročitao izlaganje Radoslava Katičića), Stjepan Babić i August Kovačec. U raspravi su sudjelovali (ovdje navedeni redom kojim su govorili) Zorislav Lukić, Tihomil Maštrović, Dunja Brozović, Neven Šimac, Ante Žužul, Božidar Petrač, Marija Peakić Mikuljan, Nela Gudelj, Ivo Pranjković, Frano Matušić, Dubravka Smajić, Branka Tafra, Tihomir Dujmović, Sanda Ham, Jelka Pavišić.

Uz pozvana izlaganja, osobito su zanimljiva, dobro pripremljena i poticajna bila izlaganja Tihomila Maštrovića (o ISO standardu za bibliografsku i terminološku primjenu), Dunje Brozović (o hrvatskom strukovnom nazivlju – projekt STRUNA, o Hrvatskoj jezičnoj riznici), Nevena Šimca (o priznavanju hrvatskoga jezika u Europskoj Uniji) i Dubravke Smajić (o položaju hrvatskoga jezika na učiteljskim fakultetima u Hrvatskoj) i bilo bi vrijedno zabilježiti ih u Jeziku, ali zbog ograničenoga časopisnoga prostora u ovom broju donosimo samo pozvana izlaganja Milana Moguša, Radoslava Katičića, Mislava Ježića, Augusta Kovačeca, Mile Mamića i Stjepana Babića. Uz izlaganje Stjepana Babića donosimo i dva njegova rada koja su dopuna i pojašnjenje izlaganju.

Sanda Ham

**POLOŽAJ HRVATSKOGA JEZIKA
POZVANA IZLAGANJA
NA SJEDNICI ODBORA ZA OBRAZOVANJE, ZNANOST I KULTURU
HRVATSKOGA SABORA
(26. ožujka 2009.)**

I.

Milan Moguš

Poštovani gospodine predsjedniče, gospođe i gospodo, kolegice i kolege. Osvrnuo bih se ovdje na neke probleme koji su u vezi s našom temom, i to kao član ovoga saborskoga Odbora, a ne iz nekih drugih razloga.

Dobra je okolnost što sam i po struci filolog. Mislim da nema boljega načina da se počne razgovor o položaju hrvatskoga jezika ako se počne upravo od Sabora.

U Hrvatskome ustavu u članku 12. piše sasvim jasno: „U Republici Hrvatskoj u službenoj je upotrebi hrvatski jezik i latinično pismo.“ To ujedno znači da taj jezik postoji jer ako ne postoji, ne može biti obvezatan.

Želio bih reći ovdje nekoliko riječi i o njegovu povijesnom okviru. I opet nam pomaže Sabor jer smo se – ulazeći u ovu dvoranu – mogli sresti s prvim ili jednim od prvih pisanih dokumenata toga jezika, a to je Bašćanska ploča koja je upravo na početku ispred ove dvorane.

Prema tome, povijesni je okvir toga jezika Bašćanska ploča. Svima nam je poznato da je Bašćanska ploča pisana glagoljicom, i to su ime dali upravo Hrvati.

Pred nama je dakle 1000 godina pisanoga jezika u Hrvata. Da je to tako, znamo iz Bašćanske ploče koja ima negdje oko 100 riječi u 13 redaka. A dopustite mi da kažem da su i tamo na ploči i danas u uporabi ove riječi: „*ime, oca, sina, duha, opat, pisah, ledina, da, kralj, hrvatski, Luciju, župan, Krbava, Vinodol, Jakov, poreče, Bog, apostol, amen, moli za Boga, kneza, Krajinu i Mikula.*“ Od 100 riječi zapisanih prije 1000 godina i danas upotrebljavamo tridesetak.

Prema tome, pisani je oblik jezika prvi glavni oblik hrvatskoga jezika. Budući da je u etimologiji poznato da se riječ *knjiga* ne odnosi samo na ono što danas smatramo knjigom nego na list papira napisan slovima i da je to prvo značenje riječi *knjiga*, zbog toga je jasno što se u našoj tradiciji hrvatski jezik zove i književni jezik.

Međutim, književna stilizacija toga jezika obuhvaća kroz čitavu našu povijest od ovih 1000 godina sva tri hrvatska narječja. I u jednom i na drugom i na trećem su pisani tekstovi. Preuzimanje iz jedne književne stilizacije u drugu postaje u Hrvata normalno. Marulić, samo da spomenem jedan primjer, ako mu uz riječ *mekši* treba rima, uzima oblik *vekši* iako je to kajkavski oblik. Zašto? Zato što je u pisanim tekstovima našao one potvrde koje prepoznaje kao svoje i uvrštava ih u svoje djelo.

Toj slobodi preuzimanja pridonio je mnogo hrvatski petrarkizam, svakako najjači izvan Apeninskoga poluotoka. Takvu povijest, koju sam tek naznačio u nekoliko crta, ima samo hrvatski književni jezik i ni jedan drugi. I po tome je on poseban, a kao pisani jezik on je i standardan. I upravo je to priznao Ustav, odnosno ustavna odredba o kojoj sam govorio.

Što se događalo nakon donošenja Ustava? Postalo je važno je li što hrvatska riječ, hrvatski leksem ili ne. Bio je to, po mom sudu, razumljiv otpor nakon dvaju nasilja, jednoga, Maretićeva i drugog, Novosadskoga. A kada se ruši, onda strada i ono što ne treba rušiti.

Razumijem da je bilo tu i pretjeranosti, ali u tom valu prvome, za koji nekako možemo naći bar objašnjenja zašto se to događalo, treba ovdje reći da su stradale i mnoge odlike hrvatskoga jezika.

Danas npr. vidimo da se slabo razlikuju rečenice kao odgovor na pitanja *gdje, kamo i kuda*. Vidimo također da *obitelj* potiskuje riječ *porodica* iako su jedna i

druga dobre normalne hrvatske riječi, tj. *obitelj* sa svojim značenjem i *porodica* sa svojim značenjem. Obitelj znači zajedništvo, a porodica znači rod, krv. Tako npr. moja sestra pripada mojoj porodici, a ne pripada mojoj obitelji.

Obrnuto, moja žena pripada mojoj obitelji, ali ne pripada mojoj porodici. Štoviše, vidimo u mnogim obrascima da se žena stavlja u rod. Oni koji su katolici, ne samo da znaju da žena nije rod, nego da i ne smije biti rod da bi bila žena, bar u nekom koljenu. Prema tome, stradavaju riječi koje su potpuno nevine.

Izgubila se isto tako razlika između riječi *kut* i *ugao*. Točno se zna u hrvatskome jeziku što je *kut* i što *ugao*. Za one koji to ne razlikuju jer imaju riječ *ćošak*, neka im bude, ali nemojmo zato uništavati vlastite riječi. Imate napisanu rečenicu *mater gleda kćer*, a to je potpuno nerazumljivo, jer ne znamo tko koga gleda: gleda li *mati kćer* ili *kći gleda mater*. To se sada produžilo i u pjesmama. Tako se u jednoj pjesmi pjeva: *da te mogu pismom zvati*. Ali, gospodo draga, što to znači? Znači li to da te mogu pismom *nazivati*? Znači li to da te mogu pismom *dozivati*, da te mogu pismom *izazivati*? Ne znam.

Prema tome nam jezik, ako se ne pobrinemo, postaje nerazumljiv, nerazumljiv nama koji smo pripadnici toga jezika.

Nestaju i mnogi oblici. Slušajući raspravu u Saboru vidim da i neki saborski zastupnici, čak sveučilišni profesori, ne razlikuju, tj. ne upotrebljavaju *bismo* i *biste*. Govore samo *bi* pa ne znamo odnosi li se to na prvo ili drugo lice jednine, odnosno množine. Jezik postaje u velikoj mjeri nejasan.

Ili: imate slučajeva da umjesto normalne liječničke potvrde traže da se *izda liječničko uvjerenje*. Traži se da se *izda uvjerenje*. Nešto tu nije u redu.

I sve se radi pod, ako mogu nazvati tako, krilaticom da se jezik mijenja i razvija. Naravno da se jezik mijenja i razvija, i to nije ništa neobično. Međutim *razvijati se* ne mora značiti samo napredovati i cvjetati, nego razvijati se može značiti i nazadovati, jer se i bolest širi i bolest se razvija. Ovakav razvitak može značiti zapravo nazadak jezika jer napredovati može i zlo.

Budući da mnoge poruke postaju potpuno nerazumljive, jezik upravo prestaje imati onu funkciju koju po svojoj naravi treba imati. I naravno sad se postavlja pitanje što učiniti? Učiniti ono što je dopustilo da se ovdje u ovoj dvorani svi razumijemo. Trebamo jezik učiti. Bez učenja jezika nema napretka. Svaki se jezik mora učiti, pa naravno i materinski. A da bi se to moglo, treba po mome sudu, vratiti jezik u svojoj punini u škole, njegovati ga. Trebalo bi propisati udžbenike koji obuhvaćaju normativnu gramatiku, normativni pravopis i normativni rječnik.

Mislim da su hrvatski jezikoslovci na tom stupnju svoje lingvističke izobrazbe da to mogu napraviti, ali smatram da bi vlast morala jedanput reći svoje i propisati udžbenike od najmanjega do najvećega uzrasta. Ako se tako napravi, nije nam potreban nikakav zakon.